

РЕЛІГІЄЗНАВСТВО

УДК: 316.722+316.647.5]:327:001.89(=411.21=161.2)
DOI: 10.17721/sophia.2022.20.1

Емад Абу Алруб, докторант
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна
ORCID: 0000-0003-4286-3640
e-mail: dr.emadabualrub2@gmail.com

МЕТОДОЛОГІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ ТОЛЕРАНТНОСТІ МІЖ АРАБСЬКИМ І УКРАЇНСЬКИМ СУСПІЛЬСТВАМИ

Досліджено питання методології для дослідження толерантності між арабами та українцями, зокрема комунікації у різних галузях суспільства, є вельми актуальним з огляду на глобалізацію світу. Значущість досліджуваної проблеми полягає в тому, що на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин між Україною та арабськими країнами спостерігаються зростання міграційних процесів, котрі спричинені воєнними, економічними, політичними, релігійними та культурними чинниками. У цьому контексті розглянуто проблему міжрелігійних взаємин, що потребує глибшого вивчення релігійних писемних джерел із метою отримання об'єктивних знань. Такий метод уможливорює формування правильного світогляду, що в перспективі сприяє подальшій толерантизації суспільства. Одним із методів розв'язання поставленої задачі є студіювання християнських мотивів в ісламі із застосуванням порівняльного аналізу відомостей, які містяться у святих книгах. Зокрема, вивчення оповідей про народження Ісуса Христа у Святій книзі Кур'ан, їх порівняння з аналогічним сюжетом із Біблії та тлумачення мають особливе значення для налагодження релігійного діалогу.

Ключові слова: методологія, толерантність, писемні джерела, християнство, мусульманство, оповідь, діалог.

Постановка проблеми. Необхідність налагодження комунікації, зокрема релігійної толерантності в українському та арабському суспільствах, потребує особливої уваги. Шляхи пошуку засобів релігійного взаєморозуміння на засадах гуманізму є актуальною проблемою в умовах глобалізації, яка відповідає викликам сучасного світу, а розв'язання зазначеного питання вимагає розробки належних наукових парадигм.

Аналіз останніх досліджень. Проблема методології у вивченні практики толерантності задля налагодження взаєморозуміння між арабами та українцями є об'єктом численних українських і зарубіжних дослідників: Ф. Туранли "Християнські мотиви в Ісламі: деякі аспекти, історіософічне осмислення" (1999), Ф. Туранли "Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан" (2000), Я. Полотнюк "Священна книга ісламу" (2006), Емад "Коран як джерело віровчення ісламу" (2006), Л. Владиченко "Розвиток християно-мусульманських відносин в контексті релігійної толерантності" (2007), А. Колодний "Проблеми толерантизації міжконфесійних відносин в Україні" (2008), Ю. Кочубей "Іслам на Заході: сучасні проблеми" (2009), Ю. Кочубей "Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація" (2011), Є. Харьковщенко "Релігійна палітра України: сучасна ситуація" (2017), О. Гуцуляк "Ісламський фактор в філософії традиціоналізму" (2015), А. Емад "Релігійна толерантність в українському суспільстві: набутий досвід, запровадження" (2022) та ін.

Мета дослідження полягає в отриманні об'єктивного знання із застосуванням відповідної методології дослідження писемних джерел і наукових праць задля формування правильного світогляду та поглиблення толерантності та взаєморозуміння між арабами та українцями.

Виклад основного змісту. Значущість досліджуваної теми обумовлена тим, що в теперішній час з об'єктивних причин, а саме – неналежної міграційної політики держав, нерозв'язаних соціальних проблем, воєнних конфліктів, а також внутрішньополітичної ситуації спостерігається масова міграція людей до країн Європи, зокрема України. Серед мігрантів є чимало переселенців з арабських країн, які потребують підтримки для

інтеграції в новому суспільстві проживання. З приводу цього питання відомий сходознавець Ю. Кочубей зазначає, що "Європа давно знає мусульман – відтоді як вони вступили у контакт з християнськими державами, були і війни, і мирне співжиття"¹, чим підтверджує давню історію виникнення та розвитку взаємин між двома цивілізаціями. У своєму дослідженні вчений зазначає, що однією з причин появи мігрантів-мусульман в Україні був занепад советської імперії та інших країн соціалістичного табору. Варто підкреслити, що з XVII ст. у Європі почалося наукове студіювання християнсько-мусульманських відносин, зокрема їхньої культури, і з цією метою було створено чимало бібліотек. Для вивчення цих стосунків в умовах сучасних глобалізаційних процесів, які супроводжуються воєнними конфліктами, потрібно передусім "...шукати відповідь на нові виклики, які поставило життя, не порушуючи священних приписів Св. Корану і Сунни Пророка. Найефективнішою реакцією на виклики сьогодення, коли світ поступово глобалізується, захоплюючи і сферу духовного життя народів, може бути, на нашу думку, спільна участь європейців і мусульман у пошуку відповіді на ці виклики. Єдиним правильним шляхом досягнення згоди, на наше переконання, може бути тільки рівноправний "діалог цивілізацій"². З метою налагодження такого діалогу необхідна робота вчених, зокрема "...зусилля мусульманського світу, зокрема й у галузі теології, налагодити нормальні стосунки і співжиття із послідовниками християнства"³. Коментуючи думку Ю. Кочубея, зазначимо, що він проголошує один із фундаментальних методологічних принципів розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням міжкультурного діалогу, зокрема релігійної толерантності між українським і арабським суспільствами. Водночас зазначимо, що в умовах глобалізації, яка пе-

¹Кочубей Ю. Іслам на Заході: сучасні проблеми // Спадщина Омеляна Пріцака. Матеріали міжнародної конференції. Київ : ТОВ "Аратта", 2009. С.131.

² Там само, с. 132, 134, 137–138.

³Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардінська декларація // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 53. Львів, 2011. С.122–126.

редусім спричинена економічними чинниками, але поступово охоплює усі сфери суспільного життя, включаючи релігійні відносини, визнання толерантності є важливою передумовою у налагодженні міжкультурного і міжконфесійного діалогу¹. У цьому контексті А. Колодний зазначає, що "...своє ставлення до інших людей українця вимірює не їхньою конфесійністю, світоглядними орієнтаціями, а їхньою діяльністю. Тому він толерантний навіть до атеїста. Аргумент при цьому звучить приблизно такий: "Дарма, що він не молиться Богу, але він заслужив собі місце на тому світі справами своїми"². Варто сказати, що така особливість менталітету українців є свідченням прояву доброзичливого ставлення до представників інших культур і релігій.

Проблеми поширення ісламської релігії в Європі, зокрема у середовищі освічених людей, присвятив своє дослідження український філософ-мислитель О. Гуцуляк, у якому розповідає про сповідання європейськими інтелектуалами східної релігії, про значний вплив ісламу в контексті розвитку філософії примордиального традиціоналізму, а також аналізує суперечки, що існують у суспільстві на світоглядному рівні³. Зазначимо, що визнання ісламської релігії представниками інтелігенції в країнах з іншим віросповіданням зумовлено необхідністю відповідного рівного знання для об'єктивного розуміння основних засад і умов поклоніння у мусульманстві. Водночас причиною виникнення суперечок є недостатньо глибоке наукове вивчення ісламської релігії, необхідне для розвитку толерантності між представниками арабів-мусульман і християн в суспільствах певних регіонів.

У попередніх дослідженнях нами було визначено, що головними цінностями взаємин у теперішньому глобалізованому світі є толерантність, людяність та рівність. Крім того, проаналізувавши поняття толерантності, було виявлено, що вона є невід'ємним чинником у налагодженні та розвитку взаємовідносинах між людьми, а надто між суспільствами різних релігійних світоглядів⁴. Вельми великого значення набуває методологія дослідження порушеної теми з метою здобуття неупередженого наукового знання через просвітництво, на основі якого можлива толерантизація як окремої людини, так і соціуму загалом, відповідно до їхніх вірувань.

З приводу цього питання інший сходознавець Ф. Туранли у своїх роботах підкреслює, що одним із методів дослідження означеної теми, що ґрунтується на порівняльно-змістовому аналізі, є вивчення певних паралелей з біблійними мотивами у Святому Письмі мусульман – Кур'ані задля об'єктивного пізнання монотеїстичних релігій та їхніх духовних цінностей^{5*}. Такий

компаративістичний розгляд відомостей, котрі містяться в оригінальних священних текстах, сприяє всебічному дослідженню та отриманню об'єктивного знання про релігії та взаємозв'язок між ними⁶. Адаже в текстах названої Книги з великим пієтетом розповідається про діву Мер'ем⁷ (євангельську Марію) та її сина Ісуса (Ісуса), посланцю Всевишнього Господа, про народження Ісуса і творення Ним чуда⁸. З приводу цього в тексті Біблії говориться про таке: "Ангел увійшов до Неї⁹, сказав: радуйся, Благодатна! Господь із Тобою, благословенна Ти в жонах. Вона ж, побачивши його, стривожилася від слів його і міркувала, що б то значило це привітання. І сказав їй ангел: не бійся, Маріє! Бо Ти знайшла благодать у Бога. І ось зачнеш в утробі і народиш Сина, і наречеш ім'я Йому Ісус" (1: 28–31)¹⁰. Отже, інформація про діву Марію та обставини народження Ісуса, які містяться в обох названих текстах, є свідченням зазначеної події та взаємозв'язку між священними писаннями монотеїстичних релігій.

Продовжуючи дослідження означеної теми, варто наголосити, що, за підрахунками, у Кур'ані ім'я 'Ісус (المسيح عيسى / Ісус Спаситель) згадується 33 рази!, що може бути зіставлено з 33-ма роками життя Ісуса згідно з Євангелієм. Ім'я Марії згадується 32 рази, слово "християнин" (نصارى) 36 разів, "люди, які сповідують Біблію (أهل الكتاب) 31 раз. Загалом про християнство у Святій Книзі мусульман говориться 138 раз¹¹.

матеріали IX міжнар. конф. 11–13 трав. 1999 р. / ред. кол. М. Бандрівський та ін. Л.: Логос, 1999. Кн. II. С.180–182.

*Висловлюю щире вдячність доктору історичних наук, професору Національного університету "Києво-Могилянська академія" Туранли Фергад Гардашкан Оглу за надану можливість використання оригінальних матеріалів з його особистого фонду-бібліотеки та консультації для цього дослідження.

⁶ Абу Алруб Емад Мустафа. Коран як джерело віровчення ісламу / Дні науки філософського факультету. Міжнародна наукова конференція (12–13 квітня 2006 року). Ч. III. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. С. 103–106. 157 с.

⁷ Саме 19 суре Кур'ану, котре складається з 98 аєтів називається "Мер'ем":

لَقُرْآنُ الْكُرْآنِمْ، وَفَ بِلَّهِ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْخَرْمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ، الْمَلِكِ عَبْدُ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ بَيْعَةُ الْمَدِينَةِ، عَامَ ١٤٣٥ هـ، جَرِي، ص٣٠٥، ٢١٦، ٦٠٤ ص.

Туранли Фергад. Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан // Історія релігій в Україні: праці Х-ї міжнар. наук. конф., (Львів, 16–19 травня 2000 року) / ред. кол. В. Гаюк та ін. Л.: Логос, 2000. Кн. II. С. 182.

⁸ Туранли Фергад. Християнські мотиви в Ісламі... С.180. У перекладі з мови оригіналу, тобто з арабської на українську, використовуємо свій варіант, зокрема дотримуємося правильних фонетичних назв. Крім того, також здійснений фрагментарний академічний переклад Кур'ану українською мовою, що включає приблизно одну п'яту частину всього тексту під назвою: Коран. Дослідження, переклад (фрагмент) і коментарі Валерія Рибалкіна. К.: Стило, 2002. 272 с. Інший переклад був здійснений за літочисленням Гіджри (2013 р.) у 1434 році "Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою" здійснений переклад з арабської на українську мову смислів Преславного Корану (переклав з арабської Михайло Якубович). Подаємо бібліографічний опис зазначеного видання: Преславний Коран: переклад смислів українською мовою. Переклав з арабської Михайло Якубович. Королівство Саудівська Аравія. Медіна Мунаввара. Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувою. 977 с.

⁹ Ідеться про ім'я Діви – Марія.

¹⁰ Від Луки Святе Благословення. Біблія – Книга священного писання Старого та Нового Завіту. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. С. 1147.

¹¹Туранли Фергад. Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан... С. 182.

¹Владиченко Л. Д. Розвиток християно-мусульманських відносин в контексті релігійної толерантності // Релігійна свобода. 2007. № 12. С. 136–142.

²Колодний А. Проблеми толерантизації міжконфесійних відносин в Україні. Українське релігієзнавство. Відділення релігієзнавства Інституту філософії ім. Г.С. Сковороди НАН України. № 47. Київ, 2008. С. 6.

³Гуцуляк Олег. Ісламський фактор в "філософії традиціоналізму" // Традиція і традиціоналізм: Альманах 2014–2015. Вінниця: ТОВ "Нілан-НТД", 2015. С. 42–57.

⁴Емад Абу Алруб. Релігійна толерантність в українському суспільстві: набутий досвід, упродовження. Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. № 1 (19). Київ, 2022. С. 5–11.

⁵ Туранли Фергад. Християнські мотиви в Ісламі: деякі аспекти, історіософічне осмислення // Історія релігій в Україні:

Далі, продовжуючи вивчення християнських мотивів в ісламській релігії, ми виявили, що в дев'ятнадцятій сурі (سورة مريم) книги Кур'ан назване саме ім'ям матері Ісуса Христа – "Мер'ем" (Марія)¹. У цій сурі, зокрема у 1–37 айєтах², ідеться про священника Заккерію (Захарію), який опікувався малолітньою Мер'ем, яку батьки за обітницею присвятили Храмові в Ієрусалимі. Оповідь про Захарію, що міститься в Кур'ані, повністю збігається з тим, що відомо про Нього з Євангелія³ від Луки, а саме: Захарія благає Господа "виявити своєму рабові милість і дарувати йому та родові Якуба (біблійного Якова) нащадка" (1: 1–80)⁴. Священник стурбований, адже його дружина досі безплідна, він сам уже в літах, а близьким родичам загрожує не отримати з його роду наставника, а це може підштовхнути їх до обрання неістинного шляху (Суре 19: 2–6). Зіставимо цю інформацію з відомостями з Євангелія від Луки, де говориться: "Обоє вони⁵ були праведні перед Богом, виконуючи всі заповіді і настанови Господні бездоганно. У них не було дітей, бо Єлисавета була неплодна, і обоє були вже похилого віку. Одного разу, коли він за чином своєї церкви служив перед Богом, за звичаєм священства, йому випало покадити, увійшовши до храму Господнього, а вся безліч народу молилася зовні під час кадиння. Тоді з'явився йому ангел Господній, стоячи праворуч жертovníка кадильного. Збентежився Захарія, побачивши його, і страх напав на нього. Ангел же сказав йому: не бійся, Захаріє, бо почута молитва твоя, і жінка твоя Єлисавета народить тобі сина, і наречеш ім'я йому Іоан; і буде тобі радість і втіха, і багато хто народженню його зрадіє, бо він буде великий перед Господом; ні вина, ні хмільного напою не питиме, і Духа Святого сповнитися ще від утробі матері своєї" (1: 6–15)⁶. Варто зазначити, що в цьому біблійному оповіданні, крім інформації про обставини народження дитини в Марії, також ідеться про ставлення її сина Ісуса до алкогольних напоїв, що співвідносно з подібною канонічною нормою в ісламській релігії.

У наступних айєтах оповідається, що Господь Всевишній Аллаг сповістив про те, що дарує Захарії (кораничне Заккерія) сина, ім'я якого буде Яг'їа (біблійне Іоанн). На це він відповідає: "Мій Господи! Чи насправді матиму сина? Жінка ж моя безплідна, а сам я дожив до межі глибокої старості" (Суре 19: 7–8). З цим фрагментом з Кур'ану ми зіставляємо фрагмент з Євангелія "Від Луки Святе Благословення": "І сказав Захарія ангелові: з чого я пізнаю це? Бо я старий, і жінка моя постарілася у днях своїх" (1: 18)⁷. В обох Книгах оповідається, що Захарія засумнівався у своїй спроможності мати сина, на що Господь його розраджує: "але Мені легко те робити, як раніше, коли ти був нічим, то теж створив Я тебе з нічого" (Суре 19:9). Але священник і надалі не вірить, зважаючи лише на свій фізичний стан, а не від-

даючи належне волі самого Творця, і тому вимагає знамення на ознаку сказаного. Відповідь Захарія отримав такого змісту: "Твоє знамення є те, що в абсолютно здоровому стані не спілкуватимешся з людьми протягом трьох ночей та днів" (Суре 19:10). Про це ж говориться і в Євангелії від Луки, щоправда, термін мовчання, тобто "німого жаху перед Господом-Творцем", є більш тривалим: "І ось ти будеш мовчати і не матимеш можливості говорити до того дня, коли збудеться це, за те, що ти не повірив словам моїм, котрі збудуться свого часу" (1: 20)⁸. Згідно з християнським Святим Письмом, вражений Захарія вийшов зі святині до людей, не міг до них говорити і залишався німим (1: 22)⁹. У Святій книзі Кур'ану, проте, говориться, що, вийшовши до людей, Заккерія ще промовив до присутніх у храмі: "Зранку і ввечері згадайте свого Господа" (Суре 19:11). Отже, порівняльний аналіз та зіставлення відомостей, що містяться в оригінальних священних текстах, дозволяє підтвердити, що обидві Святі книги – Євангеліє та Кур'ан – говорять про найважливіші обставини події. Водночас конкретизація деталей залишається на людський розсуд¹⁰.

Одразу ж за айєтами про Заккерію оповідається про те, як Аллаг (الله) промовляв до вже наявного Яг'їа (Іоанна, якого християни називають "Предтеча", "Хреститель") такими словами: "Надійно зберігай Святе Писання, дотримуйся Його законів. Він обдарований щедрістю від Господа ще тоді, коли був малим. Було йому передано милість і чистоту. Він був захищений від гріхів" (Суре 19:12). У Євангелії від Луки мовиться те ж саме: "І ти, дитя, пророком Всевишнього напечешся, бо йтимеш перед лицем Господа, щоб приготувати путі Йому. Дати зрозуміти спасіння людям Його у відпущенні гріхів їхніх, з ласкавого милосердя Бога нашого, яким відвідав Схід (Христос – Месія) з неба, просвітити тих, що в темряві й тіні смертній сидять, спрямувати ноги наші на шлях миру" (1: 76–79)¹¹. Яг'їа шанував своїх батьків і не зазнавався, не був надмірно гордовитим і гнівливим, дотримувався Божих законів, керувався у житті релігійними моральними цінностями (Суре 19: 13–14). Далі в наступних айєтах уже говориться безпосередньо про сина Мер'ем Ісу. Господь благословляє його: "Мир йому! У день народження, у день смерті та в день воскресіння" (Суре 19:15). Ось як оповідається про його матір: "Згадай у святій Книзі Мер'ем теж. Був час, коли вона залишила сім'ю (тобто сім'ю свого опікуна Заккерія) і розташувалася у місці у східному напрямку" (Суре 19:15–16) з метою віддалитися для молитви і віддатися послухові Господа. Під час усамітнення Аллаг промовляє до неї: "Між Ними і Собою провела завису. А ми посилали до неї Духа Свяго. Він (тобто ангел Джебраїл, біблійний Гавриїл) з'явився до неї у вигляді досконалої людини. Мер'ем казала йому, що вона більше вповає на захист Милосердного Господа, ніж на нього: "Якщо ти (тобто ангел) богобоязний, тоді не доторкайся до мене". Дух відповів: "Я лишень посланець Господа. З'явився сповістити про те, що даруватиму тобі чистого хлопця" (Суре 19: 17–19)¹².

¹ الْقُرْآنُ الْكَرِيمُ، وَفَفَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْأَحْرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ، الْمَلِكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ نَبِيُّهُ الْمَدِينَةِ، عَامَ ١٤٣٥ هـ، ص: ٦٠٤، ٣١٦، ص.

Слово "суре" – назва кожного розділу, означає "ряд каміння, цеглин у високій стіні".

² Слово "айє, айєт" – означає фраза або фрагмент фрази Кур'ану.

³ Інджіль (الإنجيل) – назва Євангелії в Кур'ані (Ömer Faruk Harman. İncil, İslâm Ansiklopedisi, 22. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2000, s. 270–276).

⁴ Від Луки Святе Благословення... С. 1146.

⁵ Ідеться про Захарію та його жінку на ім'я "Єлисавета".

⁶ Від Луки Святе Благословення... С. 1146.

⁷ Там само.

⁸ Від Луки Святе Благословення... С. 1146–1147.

⁹ Від Луки Святе Благословення... С.1147.

¹⁰ Туранли Фергад. Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан... С. 183.

¹¹ Від Луки Святе Благословення... С.1148.

¹² Туранли Фергад. Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан... С. 183–184.

Про цю ж подію, яку християни називають Благовіщенням, говориться у Євангелії: "Шостого ж місяця був посланий від Бога ангел Гавриїл у галилейське місто, яке називається Назарет, до Діви, зарученої з мужем на ім'я Йосиф, з дому Давидового; ім'я ж Діви – Марія.

У наступному аїеті "Дух" (ангел Джебраїл) промовляє: "Так, сказав Господь твій: "цього робити Мені легко. Створюватимемо його одним чудом та милістю для людей". І ця справа була вирішена" (Суре 19:21). Далі ж оповідається, що діва Мер'ем "була здивована словам ангела і віддалялася водночас до далекого місця" (Суре 19:12). Те ж саме розповідається у Євангелії. Ангел проголошує: "...бо не буває безсилим у Бога ніяке слово. Тоді Марія сказала: Я – раба Господня. Нехай буде Мені за словом Твоїм. І відійшов від Неї ангел" (1:37–38)¹. У цих текстах бачимо різницю між двома оповіданнями щодо обставини проголошення ангелом про народження Ісуса та спілкування з цього приводу з Марією. У Кур'ані говориться про те, що Мер'ем усамітнюється з ангелом після покори волі Аллага, а в Євангелії одразу ж після визнання слова Господа ангел залишає Марію. Продовжуючи розгляд цієї думки, зазначимо, що в 23-му аїеті вже говориться, що «Біль пологів привів її до місця під фініковим деревом й вона тут сказала: "Краще було би, якби померла я до цього часу і забулась би!" З-під низу поруч дух промовив їй: "Ти не розчаруйся, Господь твій створив з нижнього боку ручай води"» (Суре 19: 23–24) щоб утамувати спрагу й охолодити зболіле тіло. У наступному фрагменті ангел продовжує супроводжувати Мер'ем та говорити про те, як збирати плоди з дерева хурми, а також не розмовляти з людьми на знак посту заради милостивого Аллага (Суре 19: 25–26). Згідно з певними тлумаченнями, у цьому аїеті йдеться саме про народження немовляти 'Іси; про те, як ангел вчить вижити Мер'ем із немовляти у пустелі, а також, що Господь проголосив його своїм посланцем². У Євангелії ж народження Ісуса описане не натяками: "Коли ж вони були там, надійшов час родити їй; і народила Сина Свого Первістка, і сповила Його, і поклала Його в ясла, бо не було їм місця в гостиниці" (2: 6–7)³. Також привертає увагу те, що в 27-му аїеті 19-ї сури Кур'ану підкреслюється, що коли Мер'ем привела свого сина до свого народу, то люди нарікали на неї, що вона вчинила нечувану, неймовірну річ, тоді як вона з порядної родини – її братом був Гарун (тобто рід Мер'ем походить від благочестивого першосвященника Аарона, брата Мойсея, якого араби називають Муса). Батьки Мер'ем теж благочинні люди – Імран і Гунне (Анна), і тіткою була добропорядна жона Заккерїї (тобто Єлисавета, мати Іоанна Предтечі, якого араби називають Яг'їа і про народження якого розповідається на початку сури "Мер'ем"⁴. Зі змісту цього аїету стає зрозуміло, що мусульмани сумнівалися в тому, чи можливе народження дитини в непорочній. На це мати 'Іси запитала їх: "Чи можливо, щоб дитина, яка лежить у яслах, могла розмовляти?" Коли ж пролунали заперечення: "Ні, неможливо!", тоді сам Іса відповів їм з ясел: "Я – раб Аллага, він дав мені Писання і зробив мене пророком"

¹ Від Луки Святе Благословення... С.1147.

² Туранли Фергад. Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан... С. 184.

³ Від Луки Святе Благословення... С.1148.

⁴ İslamiyet ve Hıristiyanlık. Türkiye Gazetesi Ansiklopedi Servisi tarafından hazırlanmıştır, İstanbul, İhlâs Gazetecilik Holdig A.Ş., 1997. S. 25–26, 320 s.; Туранли Фергад. Назв. праця. С. 184.

(Суре 19: 31). І далі йдеться: "Проголосив мене благословенним скрізь, де перебуватиму. Заповідав мені молитися і милостиню давати, поки живий. Заповідав мені шанувати матір свою і не створив мене розгніваним чи сердитим. Дарував мені блаженство у дні народження, смерті та воскресіння" (Суре 19: 31–33)⁵.

З приводу цього варто сказати, що Євангеліє не містить згадки про те, чи розмовляв Ісус, будучи немовлям. Християни вважають, що люди без заперечень прийняли як чудо народження немовляти в непорочній, зокрема в названій книзі говориться: "І сказав їм ангел: не бійтеся; я благовіщу вам радість велику, яка буде всім людям. Бо нині в місті Давидовому народився для вас Спаситель, Який є Христос Господь. І ось вам знамення: ви знайдете сповите Немовля, Яке лежатиме в яслах. І раптом з'явилася біла ангела численне воїнство небесне, яке славило Бога і викликувало: слава у вишніх Богу на землі мир, у людях благовоління! Коли ангели відійшли від них на небо, пастухи сказали один одному: підемо до Вифлеєма і подивимось, що там сталося, про що сповістив Господь. І, поспішивши, прийшли і знайшли Марію та Йосифа, і Немовля, Яке лежало в яслах" (2: 10–16)⁶. І для них актуальним у розповіді про Різдво є власне поклоніння волхвів-мудреців – носіїв земного розуму, визнання ними Божественної мудрості, яку нездатний осягнути людський розум, але до якої слід поставитися з вірою, як це зробили пастухи за покликком ангела (2: 17–20)⁷. Отже, якщо в переказі Кур'ану йдеться про те, що люди спершу сумнівалися в чуді народження 'Іси, сина Мер'ем, то в переказі Євангелія говориться про беззастережне прийняття Різдва, про яке було провіщено людям через пророків.

Варто зазначити, що Кур'ан, стверджуючи чудесне народження Іси, засуджує неправдиве твердження, що "Іса є богом" (Суре 9: 30–31)⁸. Його стан за Кур'аном подібний до стану Адама, який був створений з праху Словом Божим (Суре 3: 59)⁹. Але одночасно говориться "Син Мер'ем, Іса – "Істинне слово", через котре сумнівалися і відокремилися", розділилися за поглядами на особу Іси: одні говорили, що він є Син Аллага, інші казали, що він разом з Аллагом є Господь, треті виступали з твердженням, що він є одним із трьох іпостасей Всевишнього (Суре 19: 34, 37)¹⁰. У Кур'ані підкреслюється: "Месія Іса, син Мер'ем, є лише посланцем Аллага, Слово, яке було передано Мер'ем від Нього, то є Дух від Нього. Віруйте Аллагу і Його пророкам." (Суре 4: 171)¹¹. І наводяться у цій книзі слова самого Іси: "Покло-

⁵ لُقْرَانُ الْكَرِيمِ، وَقَفَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ الْمَدِينَةَ، عام ١٤٣٥ جري، ص ٣٠٧ . ٦٠٤ .
Туранли Фергад. Там само ; .

⁶ Від Луки Святе Благословення... С. 1149.

⁷ Від Луки Святе Благословення... С. 1149

⁸ لُقْرَانُ الْكَرِيمِ، وَقَفَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ الْمَدِينَةَ، عام ١٤٣٥ جري، ص ١٩١ – ١٩٢ . ٦٠٤ .
Туранли Фергад. Назв. праця. С. 185 ; .

Назва сури التوب، що означає звільнення від гріхів за волею Аллага і неповернення до них.

⁹ لُقْرَانُ الْكَرِيمِ، وَقَفَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ الْمَدِينَةَ، عام ١٤٣٥ جري، ص ٥٧ . ٦٠٤ .
Туранли Фергад. Там само ; .

Назва سورة آل عمران، що означає "сім'я благословеного роду, тобто люди, котрі обирали собі шлях пророків".

¹⁰ لُقْرَانُ الْكَرِيمِ، وَقَفَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ الْمَدِينَةَ، عام ١٤٣٥ جري، ص ٣٠٧ . ٦٠٤ .
¹¹ لُقْرَانُ الْكَرِيمِ، وَقَفَّ اللَّهُ تَعَالَى مِنْ خَادِمِ الْحَرَمَيْنِ الشَّرِيفَيْنِ الْمَلِكِ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ عَبْدِ الْعَزِيزِ آلِ سَعُودٍ وَلَا يَجُوزُ بَيْعُهُ الْمَدِينَةَ، عام ١٤٣٥ جري، ص ١٠٥ . ٦٠٤ .

найтьєс Аллагу, Господові моему та Господу вашому" і засуджується прирівнювання Іси до нього (Суре 5: 72)¹. У Євангелії теж наведені подібні слова: "Ісус сказав йому у відповідь: відійди від Мене, сатано; написано: Господу Богу твоему поклоняйся і йому Єдиному служи" (4: 8)². Отже, зіставний аналіз відомостей, котрі містяться в оригінальних текстах названих священних книг, дає змогу глибше зрозуміти обставини народження Ісуса Христа, зокрема благословенний родовід самої Марії. Також виявити спільні та відмінні риси, котрі свідчать про взаємозв'язок між вищезгаданими релігіями, а отримана достовірна інформація сприяє формуванню позитивного світогляду й толерантному розвитку взаємин між представниками християнської та мусульманської релігій.

Висновки. Підсумовуючи, варто зазначити, що в умовах глобалізації сучасного світу, яка насамперед має економічний характер, але поступово охоплює усі галузі суспільного життя, включаючи духовну, практика толерантності є важливим чинником у налагодженні міжрелігійного, зокрема культурного діалогу. Одним із фундаментальних методологічних принципів розв'язання проблем, пов'язаних із забезпеченням такого дискурсу, а саме – релігійної толерантності між українським і арабським суспільствами, є налагодження рівноправної комунікації. Вирішення цього питання, зокрема й розвитку толерантності між арабським і українським суспільствами, потребує застосування відповідної методології дослідження з метою отримання об'єктивних знань для забезпечення міжкультурного діалогу на сучасному етапі розвитку суспільства.

Запропонована інтерпретація оповіді про Різдво Ісуса Христа за даними двох Святих книг – Кур'ану та Біблії, дає змогу більш об'єктивно побачити спільні та відмінні риси між такими могутніми релігіями сучасності, як Християнство та Іслам, а отже, спрямувати подальші дослідження у напрямку виявлення основ для взаєморозуміння цих двох монотеїстичних світових релігій.

Список використаних джерел

1. Абу Алруб Емад. Релігійна толерантність в українському суспільстві: набутий досвід, упровадження // Софія. Гуманітарно-релігієзнавчий вісник. № 1 (19). Київ, 2022. С. 5–11.
2. *Islamiyet ve Hıristiyanlık*. Türkiye Gazetesi Ansiklopedi Servisi tarafından hazırlanmıştır, İstanbul, İhlâs Gazetecilik Holdig A.Ş., 1997. S. 25–26, 320 s.
3. Ömer Faruk Harman. İncil, İslâm Ansiklopedisi, 22. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı. 2000. S. 270–276.
4. Абу Алруб Емад Мустафа. Коран як джерело віровчення ісламу // Дні науки філософського факультету // Міжнародна наукова конференція (12–13 квітня 2006 року). Ч. III. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. 157 с.
5. Від Луки Святе Благословення. Біблія – Книга священного писання Старого та Нового Завіту. Київ: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2004. 1403 с.
6. Владиченко П. Д. Розвиток християно-мусульманських відносин в контексті релігійної толерантності // Релігійна свобода. 2007. № 12. С. 136–142.
7. Гуцуляк Олег. Ісламський фактор в "філософії традиціоналізму" // Традиція і традиціоналізм: Альманах 2014–2015. Вінниця: ТОВ "Нілан-НТД", 2015. С. 42–57.
8. Кочубей Ю. Іслам на Заході: сучасні проблеми // Спадщина Омеляна Прицака. Матеріали міжнародної конференції. Київ: ТОВ "Аратта", 2009. С. 131.

Назва *سورة النساء*, що означає "жінки", говорить про соціальні проблеми жінок у складних умовах, зокрема внаслідок війн.
¹ لَقْرٰنَ الْكْرِيْمِ وَفَقَ بِلّٰه تَعَالٰى مِنْ خٰدِمِ الْحَزْمِيْنَ الشَّرِيْفِيْنَ الْمَلِكِ عِنْدَ اللّٰهِ بِنِ عَبْدِ الْعَزِيْزِ اَلْ سَعُوْدِ وَلَا يَجُوْزُ بِنِعْمَةِ الْمَدِيْنَةِ عَامَ ١٤٣٥ هِجْرِيْ ص. ١٢٠. ٦٠٤ ص.

Назва *سورة المائدة*, що означає "трапеза, застілля, зосібна говорить про недоліки у вирюванні".

² Від Луки Святе Благословення... С. 1151–1152.

9. Кочубей Ю. Ісламська релігійна думка і проблеми сучасності: Мардинська декларація // Вісник Львівського університету. Серія філологічна. Вип. 53. Львів, 2011. С. 122–126.

10. Колодний А. Проблеми толерантності міжконфесійних відносин в Україні // Українське релігієзнавство. № 47. Київ, 2008. С. 5–12.

11. Коран // Дослідження, переклад (фрагмент) і коментарі Валерія Рибалкіна. К.: Стило, 2002. 272 с.

12. Преславний Коран: переклад смислів українською мовою. / Пер. з арабської Михайло Якубович. Королівство Саудівська Аравія. Медіна Мунаввара. Центр імені Короля Фагда з друку Преславного Сувоу. 977 с.

13. Полотнюк Я. Священна книга ісламу // Зарубіжна література: Матеріали до вивчення літератур зарубіжного Сходу: Хрестоматія / Упоряд. Л.В. Грицик. К.: Видавничо-поліграфічний центр "Київський університет", 2006. С. 416–425.

14. Туранли Фергад. Оповідь про народження Ісуса Христа у святій Книзі Кур'ан // Історія релігій в Україні: праці X-ї міжнар. наук. конф., (Львів, 16–19 травня 2000 року) / ред. кол. В. Гаюк та ін. Л.: Логос, 2000. Кн. II. С. 182–187. 286 с.

15. Туранли Фергад. Християнські мотиви в Ісламі: деякі аспекти, історіософічне осмислення // Історія релігій в Україні: матеріали IX міжнар. конф. 11–13 трав. 1999 р. / ред. кол. М. Бандрівський та ін. Л.: Логос, 1999. Кн. II. 248 с.

16. لَقْرٰنَ الْكْرِيْمِ وَفَقَ بِلّٰه تَعَالٰى مِنْ خٰدِمِ الْحَزْمِيْنَ الشَّرِيْفِيْنَ الْمَلِكِ عِنْدَ اللّٰهِ بِنِ عَبْدِ الْعَزِيْزِ اَلْ سَعُوْدِ وَلَا يَجُوْزُ بِنِعْمَةِ الْمَدِيْنَةِ عَامَ ١٤٣٥ هِجْرِيْ ٦٠٤ ص.

Reference

1. Emad Abu Alrub (2022). Relihiyna tolerantnist' v ukrayins'komu suspi'l'stvi: nabutyu dosvid, uprovadzheniya. Sofiya. Humanitarno-relihiyevnashchyy visnyk. № 1 (19). Kyiv.
2. Islamiyet ve Hıristiyanlık (1997). Türkiye Gazetesi Ansiklopedi Servisi tarafından hazırlanmıştır, İstanbul, İhlâs Gazetecilik Holdig A.Ş.
3. Ömer Faruk Harman (2000). İncil, İslâm Ansiklopedisi, 22. Cilt, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı.
4. Abu Alrub Emad Mustafa (2006). Koran yak dzherelo virovchennya islamu / Dni nauky filosofsk'oho fakult'etu. Mizhnarodna naukova konferentsiya (12–13 kvitnya 2006 roku). CH. III. K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyivskyy universytet".
5. (2004). Vid Luky Svyate Blahoslovennya. Bibliya – Knyha svyashchennoho pysannya Staroho ta Novoho Zavitu. Kyiv: Vydannya Kyivskoy Patriarkhiyi Ukrayinskoy Pravoslavnoyi Tserkvy Kyivskoy Patriarkhatu.
6. Vladychenko L. D. (2007). Rozvytok khrystyano-musul'mans'kykh vidnosyn v konteksti relihiynoyi tolerantnosti // Relihiyna svoboda.
7. Hutsulyak Odeh (2015). Yslamskyy faktor v "fylosofiy tradytsyonalizma" // Tradytsiya i tradytsionalizm: Al'manakh 2014 – 2015 / Instytut filozofiyi imeni H.S. Skovorody NAN Ukrainy. Vinnytsya: TOV "Nilan-NTD".
8. Kochubey Yu. (2009). Islam na Zakhodi: suchasni problemy // Spadshchyna Omelyana Pritsaka. Materialy mizhnarodnoyi konferentsiyi. Kyiv: TOV "Aratta".
9. Kochubey Yu. (2011). Islams'ka relihiyna dumka i problemy suchasnosti: Mardins'ka deklaratsiya // Visnyk L'vivsk'oho universytetu. Seriya filolohichna. Vyp. 53. L'viv.
10. Kolodnyy A. (2008). Problemy tolerantzatsiyi mizhkonfesyinykh vidnosyn v Ukraini. Ukrayins'ke relihiyevnashchyy. Viddilennya relihiyevnashchyya Instytutu filozofiyi im. H.S. Skovorody NAN Ukrainy. № 47. Kyiv.
11. Koran. (2002). Doslidzhennya, pereklad (frahment) i komentari Valeriya Rybalkina. K.: Stylos.
12. Preslavnyy Koran: pereklad smysliv ukrayinskoyu movoyu (2013). Pereklav z arabs'koyi – Mykhaylo Yakubovych. Korolivstvo Saudivsk'a Araviya. Medina Munavvara. Tsentri imeni Korolya Fahda z druku Preslavnoho Suvoyu.
13. Polotnyuk Ya. (2006). Svyashchenna knyha islamu // Zarubizhna literatura: Materialy do vvychennya literatur zarubizhnoho Skhodu: Khrestomatya / Uporyad. L.V. Hrytsyk. K.: Vydavnycho-polihrafichnyy tsentr "Kyivskyy universytet".
14. Turanly Ferhad (2000). Opoivid' pro narodzhennya Isusa Khrysta u svyatyiy Knyzi Kur'an // Istoriya relihiy v Ukraini [Tekst]: pratsi KH-yi mizhnar. nauk. konf., (L'viv, 16–19 travnya 2000 roku) / red. kol. V. Hayuk [ta in.]; In-t relihiyevnashchyya – fil. L'viv. muzeyu istoriyi relihiyi, L'viv. vid-nya In-tu ukr. arkhoehrafyiyi ta dzhereloznavstva im. M. Hrushevs'koho NAN Ukrainy, Vid-nya relihiyevnashchyya In-tu filozofiyi im. H. Skovorody. Kn. II. L.: Lohos.
15. Turanly Ferhad (1999). Khrystyans'ki motyvy v Islami: deyaki aspekty, istoriosofichne osmyslennya // Istoriya relihiy v Ukraini [Tekst]: materialy IX mizhnar. konf. 11–13 trav. 1999 r. / red. kol. M. Bandrivskyy [ta in.]; In-t relihiyevnashchyya – fil. L'viv. muzeyu istoriyi relihiyi, L'viv. vid-nya In-tu ukr. arkhoehrafyiyi ta dzhereloznavstva im. M. Hrushevs'koho NAN Ukrainy. Kn. II. L.: Lohos.
16. Al-Quran Alkarimu' (1435). Waqf lillah taalaa min khadim Alharamayn Alshharifayni' Aalmaalik Eabd Allah bin Eabd Aleaziz Al Sueud wala jajuz bayeuhu' Almadianati'.

Надійшла до редколегії 01.06.22

Emad Abu Alrub, doctoral student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE METHODOLOGY OF TOLERANCE RESEARCH BETWEEN ARABIC AND UKRAINIAN SOCIETIES

The issue of methodology in research of tolerance between Arabs and Ukrainians, particularly, their communication in different fields of society, is rather relevant in the modern conditions of globalization. The significance of the research lies in the fact that the present stage of development of international relations between Ukraine and Arabic countries is marked by the increase of migration processes caused by military, economic, political and cultural factors. In this context, there arises the problem of inter-religious relations, which requires more profound study of religious sources with the view of acquiring objective knowledge. This method enables the formation of right outlook, which consequently leads to further toleranzation of societies. One of the methods of solving the outlined problem is the study of Christian motives in Islam with the comparative analysis of facts mentioned in the Holy Books. Particularly, the study of the stories about the birth of Jesus Christ in the Holy Book of Coran, their comparison with the similar story in the Bible, and their interpretation bear significance in the setting of religious dialogue.

Keywords: methodology, tolerance, writing sources, Christianity, Islam, story, dialogue.